

Identifying the Factors Inhibiting and Promoting the Development of Entrepreneurship (Case Study: Villages in the Central Part of Ardabil Township)

Bahram Imani¹, Milad Fathi², Vahid Alaei²

1. Associate Prof, Department of Geography and Urban and Rural Planning, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran

2. M.Sc. of Geography and Rural Planning, Sustainable Rural Development Management, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

* Corresponding Author: imani_b@uma.ac.ir

Received Date:
13/12/2024

Revise Date:
28/05/2025

Accepted Date:
20/01/2026

Published Date:
09/08/2026

Article Info

Abstract

Research Paper
Volume 7, Issue 24, Summer 2026
Pages 165-182

Due to their functional nature, rural communities are closely related to their surrounding environment, many of which lead to the development of entrepreneurship and the strengthening of the rural economy, while others limit the development of entrepreneurship and delay economic development. The aim of the present study is to investigate the obstacles and driving factors of entrepreneurship development in the villages of the central part of Ardabil Township. The research method in this study is qualitative in nature, applied in purpose, and descriptive in survey-type data collection. The technique required to obtain the required data is library and field (questionnaire) and a household survey of the villages of the central part of Ardabil city (5808 households), which was obtained by using the Cochran formula, resulting in a sample size of 360 households. The structural equation modeling method in LISREL software was used to analyze the data. The results showed that the managerial factor with an effect coefficient of 0.934, the economic factor with an effect coefficient of 0.917, the infrastructural and environmental factor with an effect coefficient of 0.905 are the important driving factors, respectively, and the economic factor with an effect coefficient of 0.912, the human resource factor with an effect coefficient of 0.905, and the managerial factor with an effect coefficient of 0.895 are the three important inhibiting factors for the development of entrepreneurship in rural areas of the central part of Ardabil Township.

Keywords: Village, entrepreneurship, development, promoting and inhibiting factors, Ardabil.

Cite this article:

Imani, B., Fathi, M., & Alaei, V. (2026). Identifying the Factors Inhibiting and Promoting the Development of Entrepreneurship (Case Study: Villages in the Central Part of Ardabil Township). *Journal of Economic Geography Research*, 7(24), 165-182.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2025.2047973.1255>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The solution to the challenges of rural settlements such as poverty, food insecurity, unemployment, migration, lack of welfare, etc. lies in adopting new policies and strategies that are appropriate to the geographical conditions prevailing in rural settlements. Based on existing scientific literature, the promotion and development of entrepreneurship is effective in eliminating the deprivations and problems of rural communities, especially deprived communities. However, due to their functional nature, rural communities are closely related to their surrounding environment, many of which lead to the development of entrepreneurship and the strengthening of the rural economy, while others limit the development of entrepreneurship and delay economic progress. The aim of the present study is to identify the factors that inhibit and promote the development of entrepreneurship in the villages of the central part of Ardabil Township.

Methodology

This research is applied in terms of its purpose and its research method is descriptive-analytical. The technique required to obtain the required data is library and field (questionnaire) and the research population is the villages of the central part of Ardabil Township. Based on the available statistics (2021), the number of villages in the central part of Ardabil County is 86 villages, so the stratified (multi-stage) method was used for sampling. In this method, the criterion of the number of households was taken into account to determine the sample size of the villages. Using the Cochran formula, the sample size of households was obtained as 360 households and the questionnaires were distributed among the villages in proportion to the number of households. The structural equation method in the LISREL software was used to analyze the data.

Results and discussion

In relation to the driving factors, the highest factor loading among economic indicators is assigned to the item of attention to small and micro businesses in villages (factor loading 0.82), among social factor indicators to the

item of increasing the participation of villagers in the implementation of economic projects (factor loading 0.79), among individual factor indicators to the item of individuals' access to modern information (factor loading 0.82), among management factor indicators to the item of continuous monitoring at different stages of rural development projects (factor loading 0.87), and among infrastructure and environmental factor indicators to the item of increasing the productivity of environmental and natural resources and facilities in the village (factor loading 0.84). In other words, these indicators have played the highest role in the changes in latent variables (driving factors for entrepreneurship development). Regarding the inhibiting factors, the highest factor loading among economic indicators is assigned to the item of low financial resources dedicated to entrepreneurship development (factor loading 0.86), among social factor indicators to the item of low risk-taking of villagers to accept new economic activities (factor loading 0.79), among management factor indicators to the item of lack of entrepreneurial strategy in the region (factor loading 0.80), among infrastructure and environmental factor indicators to the item of lack of attention and undesirable use of natural resources available in the village (factor loading 0.76), among technology factor indicators to the item of lack of knowledge of production tools and technology (factor loading 0.76), and among human resource factor indicators to the item of absence or low number of entrepreneurs in the region (factor loading 0.86). In other words, these indicators have played the highest role in changes in latent variables (factors inhibiting entrepreneurship development).

Conclusion

The managerial factor with an effect coefficient of 0.934, the economic factor with an effect coefficient of 0.917, the infrastructural and environmental factor with an effect coefficient of 0.905 are the important driving factors, respectively, and the economic factor with an effect coefficient of 0.912, the human resource factor with an effect coefficient of 0.905, and the managerial factor with an effect coefficient of 0.895 are the three important inhibiting factors for the

development of entrepreneurship in rural areas of the central part of Ardabil Township.

In line with the research findings, the following suggestions are made for the development of rural entrepreneurship:

- Strengthening the capabilities of the central part of Ardabil city for the desirability of economic, social, cultural, administrative and service functions in order to provide continuous and regular services to the surrounding villages.

- Providing financial facilities to increase the economic power of villagers, along with reducing long and cumbersome administrative procedures to access these facilities.

- Holding continuous and regular training classes to familiarize people with influential issues in rural development, especially entrepreneurship.

- Holding motivational training classes to increase risk-taking and increase the self-confidence of villagers, especially the younger generation.

- Paying more attention to the main infrastructure of villages, especially communication routes, which unfortunately do not have proper quality.

- Paying attention to information and communication technology (Internet) infrastructure, as well as the necessary training to use it properly for economic purposes and familiarize them with modern sciences and techniques in the desired economic activity.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The authors contributed equally to this article.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We would like to express our deepest gratitude to all the residents of the villages in the central part of Ardabil County, especially the loved ones who helped us as a statistical sample.

شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده توسعه کارآفرینی (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل)

بهرام ایمانی^{۱*}، میلاد فتحی^۲، وحید علایی^۳

۱. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
۲. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی گرایش مدیریت توسعه پایدار روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

تاریخ انتشار:
۱۴۰۵/۰۵/۱۸

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۱۰/۳۰

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۴/۰۳/۰۷

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۰۹/۲۳

اطلاعات مقاله چکیده

جوامع روستایی به دلیل ماهیت کارکردی‌شان، ارتباط تنگاتنگی با محیط پیرامون خود دارند که بسیاری از ویژگی‌های محیط پیرامون آن‌ها منجر به توسعه کارآفرینی و تقویت اقتصاد روستایی و بعضی دیگر، توسعه کارآفرینی را با محدودیت مواجه ساخته و توسعه اقتصادی را به تأخیر می‌اندازند. هدف پژوهش حاضر بررسی موانع و عوامل پیشران توسعه کارآفرینی در روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل است. روش تحقیق در این پژوهش بر اساس ماهیت از نوع کیفی، بر اساس هدف از نوع کاربردی و بر اساس نحوه گردآوری اطلاعات توصیفی از نوع پیمایشی است. به طوری که با بررسی منابع مختلف، مصاحبه و استفاده از تحلیل محتوای کیفی شاخص‌های پژوهش تدوین گشته و پس از تدوین پرسشنامه در اختیار جامعه آماری قرار داده و داده‌ها به صورت کمی درآمدند. تکنیک لازم برای به‌دست آوردن داده‌های موردنیاز کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) و جامعه آماری پژوهش خانوار روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل (۵۸۰۸ خانوار) می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه خانوارها برابر با ۳۶۰ خانوار به دست آمد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش معادلات ساختاری در نرم‌افزار LISREL بهره گرفته شد. نتایج نشان داد، عامل مدیریتی با ضریب اثر ۰/۹۳۴، عامل اقتصادی با ضریب اثر ۰/۹۱۷، عامل زیرساختی و محیطی با ضریب اثر ۰/۹۰۵ به ترتیب عوامل مهم پیش‌برنده و عامل اقتصادی با ضریب اثر ۰/۹۱۲، عامل نیروی انسانی با ضریب اثر ۰/۹۰۵ و عامل مدیریتی با ضریب اثر ۰/۸۹۵ به ترتیب سه عوامل مهم بازدارنده توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل می‌باشند.

دوره ۷، شماره ۲۴، تابستان ۱۴۰۵
مقاله پژوهشی
صص ۱۶۵-۱۸۲

کلید واژه‌ها: اقتصاد روستایی، کارآفرینی، موانع کارآفرینی، استان اردبیل.

*نویسنده مسئول: imani_b@uma.ac.ir

ارجاع به این مقاله: ایمانی، بهرام؛ فتحی، میلاد؛ و علایی، وحید. (۱۴۰۵). شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده توسعه کارآفرینی (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۱۷(۲۴)، ۱۶۵-۱۸۲.

doi <https://doi.org/10.30470/jegr.2025.2047973.1255>

بیان مسئله

در سالیان اخیر با توجه به تغییرات و تحولاتی که در سطح جهانی صورت گرفت، تحولاتی در ابعاد مختلف و به‌ویژه در بعد اقتصادی، مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه به وجود آمد (Alejandro et al, 2022). به گونه‌ای که بسیاری از روستاها خالی از سکنه شدند و جایگاه خاص اقتصادی که در جامعه داشتند را از دست دادند (Polbitsyn, 2019). در نتیجه آن شهرنشینی افزایش یافت و این مناطق را با مشکلات جدیدی همراه ساخت، تولیدات کشاورزی به پایین‌ترین درصد کاهش پیدا کرد و این مورد تأثیر مستقیمی در تأمین نیازهای مناطق روستایی بر جای گذاشت (Gamede & Uleanya, 2018). در نتیجه با تمامی مشکلات پیش آمده لزوم ارائه یک برنامه جامع در جهت استفاده از توان‌های بالقوه با در نظر گرفتن مشکلات و موانع موجود بیش از پیش احساس می‌شود (رحمانی فضلی و همکاران، ۱۳۹۸). در این راستا، موضوع کارآفرینی یکی از تأثیرگذارترین راهبردهای دستیابی به توسعه مناطق روستایی می‌باشد (موسوی و همکاران، ۱۴۰۰). با توجه به محدود بودن فعالیت‌های مربوط به اشتغال و حتی تک قطبی بودن این فعالیت‌ها (محدود به کشاورزی) نشان‌دهنده ارزش سرمایه‌گذاری بیشتر و استفاده از پتانسیل روستاها در ایجاد اشتغال و به زبانی دیگر کارآفرینی در این مناطق می‌باشد که البته در کنار تمامی توان‌ها، موانع و چالش‌های بسیار زیادی این موضوع را تحت تأثیر قرار داده است (شیخی و همکاران، ۱۴۰۲). جایگاه ایران در حوزه کارآفرینی با توجه به ظرفیت‌های موجود چندان مطلوب نیست و کمتر به ظرفیت‌ها و نارسایی‌های این بخش و همچنین ضرورت تحول آن در یک نگرش سیستمی توجه شده است (بخشی جوزم و نصراللهی، ۱۴۰۱). علاوه بر این وجود نابرابری‌های منطقه‌ای، نابرابری بین شهر و روستا، نابرابری در تمرکز ثروت و سرمایه، سبب محدودیت شکل‌گیری سرمایه در نواحی روستایی و در نهایت منجر به عدم سرمایه‌گذاری و تجهیز منابع در این مناطق و شکاف بیشتر بین نواحی روستایی و شهری می‌شود (اشراقی سامانی و همکاران، ۱۳۹۵) که در عقب‌ماندگی اقتصادی نواحی روستایی و پایین بودن بهره‌وری عوامل تولیدی اثر گذاشته است (خداپناه و همکاران، ۱۴۰۱). درحالی‌که با توجه به نقش و جایگاه روستاها در فرآیندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و غیره ضرورت توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری مورد تأکید قرار گرفته است (ورکیانی‌پور و همکاران، ۱۳۹۹). توسعه کارآفرینی از راهبردهای مهم توسعه روستایی است که در دهه‌های اخیر برای غلبه بر مسائل اقتصادی - اجتماعی پیش روی جوامع روستایی و بازساخت روستاها مورد توجه قرار گرفته است (قاسمی و ملک‌پور اصل، ۱۴۰۲). اگرچه کارآفرینی ابعاد گسترده‌ای را در بر می‌گیرد اما یکی از ابعاد مهم آن، کارآفرینی روستایی است (شیخی و همکاران، ۱۴۰۲). به طوری‌که امروزه در نظریه‌های جدید توسعه روستایی از کارآفرینی روستایی به عنوان راهکاری مناسب برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی در جهت تغییر الگوی زندگی کنونی، کاهش شکاف شهر و روستا، ایجاد برابری اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی یاد می‌شود (همکاران، ۱۴۰۱). استان اردبیل از استان‌های کمتر توسعه یافته کشور است. بیکاری زیاد، فقر گسترده، محرومیت‌های اقتصادی و اجتماعی از ویژگی‌های بارز این استان است (برندک و حسینی، ۱۴۰۱).

در این بین شهرستان اردبیل به عنوان منطقه مورد مطالعه در سال‌های اخیر با مسائلی مانند افزایش دما، کاهش منابع آب زیرزمینی، تخریب اراضی کشاورزی، تشکیل شوره‌زارها به دلیل حفر چاه‌های غیرمجاز روبرو می‌باشد که صنعت کشاورزی در این منطقه به عنوان منبع درآمد اولیه را با چالش جدی مواجه کرده است. اگر وضعیت کشاورزی این منطقه به همین روال ادامه داشته باشد، به زودی مشکلات جدی اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی رخ خواهد داد (ایمانی و همکاران، ۱۳۹۷). کارآفرینی از طریق نوآوری، درآمدزایی و ارزش آفرینی اجتماعی می‌تواند راهکار مناسبی برای این مشکلات باشد؛ بنابراین مشکلات مالی از یک‌سو و همجواری شهرستان اردبیل با حوزه‌های صنعتی به عنوان بازار بالقوه از سوی دیگر، زمینه مناسبی را برای ایجاد فعالیت‌های کارآفرینانه توسط بخش‌های دولتی و خصوصی در این منطقه فراهم کرده است. اما با وجود پتانسیل بالقوه توسعه کارآفرینی برای ساکنان روستایی شهرستان اردبیل، این امر در واقعیت عملی نشده است. در صورتی که توسعه کارآفرینی در این مناطق می‌تواند برطرف کننده بسیاری از مشکلات از جمله

شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده ... / ایمانی و همکاران

بیکاری، پایین بودن درآمد، عدم وجود تنوع اقتصادی و ... باشد. با توجه به محدود بودن فعالیت‌ها (شغل) در مناطق روستایی اردبیل لزوم ایجاد فعالیت‌های متنوع و تسریع در فعالیت کارآفرینان در این مناطق بسیار مهم و قابل توجه است. با این وجود سازه‌های مختلفی در روند کارآفرینی تأثیرگذار هستند. روشن است که بررسی تفصیلی هر یک از این سازه‌ها، کمبودها و تنگناهای موجود در این زمینه را بهتر و دقیق‌تر مشخص می‌نماید و در نهایت برنامه‌ریزی برای رفع این چالش‌ها را به صورت مطلوب و مناسب‌تر، امکان‌پذیر می‌کند. در این راستا پژوهش حاضر به شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده توسعه کارآفرینی در روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل می‌پردازد. بنابراین سوالاتی بدین شرح تدوین می‌گردد:

- مهم‌ترین عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی در روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل کدام‌اند؟

- مهم‌ترین عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی در روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل کدام‌اند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تعاریف متعدد کارآفرینی که در مقالات و کتب مختلف و از دیدگاه صاحب‌نظران متعدد ارائه شده است به طور قابل ملاحظه‌ای به هم شباهت دارند. مکنزی و دیکامبو^۱ (۱۹۸۶) معتقدند که فعالیت کارآفرینانه می‌تواند شامل توسعه یک محصول جدید تا ایجاد یک فرآیند اثر بخش باشد. جنینگ و یانگ^۲ (۲۰۲۰) کارآفرینی را به عنوان فرآیند توسعه محصولات یا بازارهای جدید تعریف می‌کنند (شیرزادی لسکوکلایه و منظوری، ۱۳۹۸). با توجه به تعاریف فوق می‌توان کارآفرینی را این چنین تعریف کرد «کارآفرینی فرآیندی است که فعالیت‌ها را به سمت خلاقیت^۳، نوآوری، مخاطره‌پذیری^۴ و پیشتازی سوق می‌دهد» (Lai & Vonortas, 2019).

آنچه انقلاب کارآفرینی را به وجود می‌آورد رهیافت جامع‌نگر به اکوسیستم کارآفرینی است؛ به طوری که همه ذی‌نفعان را در پشتیبانی کارآفرینان در مراحل و بخش‌های مختلف درگیر کند (Dutta & Khurana, 2021). عدم توجه به اکوسیستم کارآفرینی و بخشی‌نگری و تأکید بر یک بخش موجب ناپایداری و ایجاد موانع و چالش‌های متعدد در اکوسیستم کارآفرینی می‌شود. به طوری که موانع توسعه کارآفرینی را می‌توان هر نوع پدیده و مشخصه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی، زیرساختی، فنی و شخصی دانست که به صورت دائمی و موقت روی راه اندازی و عملکرد موفق کسب‌وکارهای حاصل از کارآفرینی اثرگذار بوده و به عنوان یک بازدارنده عمل می‌کنند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۹). در بسترسازی توسعه کارآفرینی، عوامل مختلفی تأثیرگذار هستند، این عوامل را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد ۱- عوامل محیطی و ۲- عوامل فردی (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۳)؛ بنابراین می‌توان گفت که کارآفرین هم متولد و هم ساخته می‌شود. هر فردی دارای یک سری ویژگی‌های شخصیتی و روانی است که برخی از آن‌ها به صورت ارثی و با تأثیرپذیری از خانواده به وی منتقل می‌شوند و همچنین هر فردی تحت تأثیر شرایط محیط پیرامون خصوصیات و ویژگی‌هایی را کسب می‌کند که می‌تواند مانع یا محرک کارآفرین شدن آن‌ها شود (Sheikh, 2015). کارآفرینی، مستلزم ویژگی‌های فردی مانند شناخت فرصت‌ها، ریسک‌پذیری و پشتکار برای اجرای ایده‌های نوآورانه است (Alejandro, 2022).

رفتار کارآفرینی به طور عمده از دیدگاه روانشناختی بررسی شده که بر ویژگی‌های فردی کارآفرین تمرکز دارد. در این راستا سه دسته از عوامل بر تصمیم مؤثر فرد در جهت بهره‌گیری از فرصت‌ها و ایجاد کسب‌وکارهای کارآفرینانه مؤثر هستند. این سه دسته از عوامل عبارت‌اند از: عوامل انگیزشی شامل نیاز به دستیابی به موفقیت، ریسک‌پذیر بودن و میل به استقلال. عوامل فردی مؤثر در کارآفرینی شامل توانایی خودکنترلی و خودکارآمدی و عوامل مرتبط با طرز نگرش و باورهای یک فرد هستند (Kabui, 2012). از دیدگاه روان‌شناسان، توانایی بالا در تشخیص الگوها، خلق ایده‌های جدید و توسعه آن‌ها، امید به موفقیت، ثبات و استحکام در برابر هیجانات، اهل کار و عمل بودن از ویژگی‌های روانی و ذهنی کارآفرینان است (صادقی و صیدی، ۱۳۹۳).

1. Mackenzie & Dechambeau

2. Jennings & young

3. Creativity

4. Risk-taking

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۴، ۱۶۵-۱۸۲، تابستان ۱۴۰۵

در مقابل دیدگاه‌هایی که رویکردی اقتصادی و روانشناسانه داشته و بر ویژگی‌های فردی در توسعه کارآفرینی تأکید دارند باید دانست که کارآفرینی یک پدیده وابسته به بستر است؛ بنابراین دیدگاه زمینه‌ای با چند بعدی و چندوجهی دانستن کارآفرینی به این موضوع می‌پردازد که چگونه عوامل زمینه‌ای در سطوح مختلف کارآفرینی تأثیر می‌گذارند. در واقع رویکرد زمینه‌ای، کارآفرینی را حاصل تعامل بین افراد و محیط می‌داند (احمدی و همکاران، ۱۴۰۳). وجود بسترها یا محیط اقتصادی-اجتماعی مناسب (حمایت خانواده و نهادهای دولتی، دسترسی به عوامل تولید، وجود زمینه‌های تشکیل تعاونی‌ها و شبکه‌های کسب و کار و ...) در بروز و ظهور و شکوفا شدن خصوصیات فردی کارآفرینی (خلاقیت، ریسک‌پذیری، استقلال، انگیزه پیشرفت، تولید محصولات جدید و تبدیل ایده خلاق به ثروت) مؤثر بوده و آن‌ها را در وضعیت مطلوبی می‌تواند ارتقا دهد (صفری و صادقی، ۱۳۹۶). یکی از ابزارهای مهم رشد و توسعه کارآفرینی وجود فرهنگ حامی کارآفرینی است. فرهنگ کارآفرینانه قوی به معنی تحمل بیشتر شکست و منعکس کننده میزانی است که جامعه، عقاید کارآفرینان و ابتکارات آن‌ها را حمایت می‌کند. جامعه‌ای که شأن بالاتری به افراد می‌دهد که برای خودشان کار کنند و آن‌ها را حمایت می‌کند، روحیه کارآفرینی در این جامعه بالاتر و افراد بیشتر به سمت کارآفرینی خواهند رفت (رضایی و همکاران، ۱۴۰۰).

مطابق با ارزیابی‌های انجام گرفته، پایین بودن میزان آشنایی روستاییان با زمینه‌های اولیه کارآفرینی با شرایط خاص، مبتنی بر نبود اکوسیستم حمایت کننده کارآفرینی محیط‌های روستایی از جمله انزوای جغرافیایی، محرومیت، محدودیت فرصت‌ها، امکانات و خدمات اولیه و ضروری زیربنایی و ارتباطی مرتبط است؛ بنابراین آماده‌سازی محیط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نواحی روستایی از جمله تأمین و افزایش دسترسی روستاییان به امکانات و خدمات مختلف مانند امکانات رسانه‌ای و ارتباطی جدید، می‌تواند در بروز کارآفرینی بسیار مهم باشد (دری سده و توکلی، ۱۴۰۰). در رابطه با کارآفرینی روستایی و عوامل بازدارنده و پیش‌برنده آن پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

محقق / سال	عنوان پژوهش	نتایج
هیدن ^۱ (۲۰۱۶)	شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی برزیل	عوامل متعددی از جمله مهارت‌های فنی و علمی روستاییان، مهارت‌های مدیریتی (مدیریت مالی، بازاریابی و اداری)، مهارت‌های کارآفرینی (توانایی تشخیص و استفاده از فرصت‌های جدید در بازار و ارائه راه‌حل‌های نوآورانه در مقابله با چالش‌ها)، مهارت‌های کارکنان (خوداتکایی، اعتماد به نفس، خلاقیت و مسئولیت‌پذیری) در توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی برزیل تأثیرگذار هستند.
محمود ^۲ و همکاران (۲۰۱۷)	بررسی موانع کارآفرینی در مناطق روستایی پاکستان	نیروهای اقتصادی و ساختاری نقش فراوانی در سرکوب سرمایه اجتماعی و فرهنگی در مناطق روستایی پاکستان ایفا می‌کنند که این امر پائین بودن سطح کارآفرینی در این مناطق را به همراه دارد.
میاو ^۳ و همکاران (۲۰۲۱)	چگونه باورهای مذهبی، کارآفرینی کشاورزان را در روستاهای چین ترویج می‌کند؟	مناطق از چین که خانوارهای روستایی آن دارای باورهای مذهبی هستند، تمایل و اقدام بیشتر و معناداری را در جهت کارآفرینی و تحول‌بخشی به عرصه کشاورزی و غیرکشاورزی انجام داده‌اند. بنابراین دین و مذهب به عنوان یکی از عناصر فرهنگی - اجتماعی بر توسعه یا رکود کارآفرینی در محیط روستایی مؤثر است.
دال بلو ^۴ و همکاران	اکوسیستم‌های کارآفرینی روستایی	ویژگی‌های روستایی هنوز در چارچوب‌های اکوسیستم کارآفرینی عمومی فعلی گنجانده نشده است.
ایمانی و همکاران (۱۳۹۷)	ارزیابی اثرگذاری شاخص‌ها و زمینه‌های مساعد کارآفرینی روستایی در توسعه بهینه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان اردبیل)	زمینه کشاورزی با میانگین (۳/۷۳) مساعدترین زمینه توسعه کارآفرینی روستایی و زمینه گردشگری با میانگین (۱/۶۷) کمترین مساعدت برای توسعه کارآفرینی روستایی را در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد.

شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده ... ایمانی و همکاران

محقق / سال	عنوان پژوهش	نتایج
لطفی (۱۳۹۷)	نوسازی فرهنگی روستا و شکست سیاست‌های کارآفرینی روستایی در استان ایلام	عواملی مانند عملکرد رسانه‌ها، نظام آموزشی، نظام اقتصادی و سیستم بوروکراسی کشور باعث تغییر سبک زندگی، انتظارات، نوع معیشت و فرهنگ اقتصادی و حتی تربیت اقتصادی و نیز وابستگی و عدم استقلال شهر از روستا و نهایتاً شکست سیاست‌های کارآفرینی روستایی در ایران شده است.
خدایانه و همکاران (۱۴۰۰)	شناسایی موانع نهادی توسعه کارآفرینی منطقه‌ای در ایران (رویکردی انتقادی به نظام تاریخی سیاست‌گذاری کارآفرینی)	ریشه اصلی عدم توسعه یافتگی کارآفرینی در ایران را بایستی در گذرگاه تاریخ بررسی نمود و مساعد نبودن محیط کسب و کار در زمان فعلی تنها دلیل عدم توسعه یافتگی کارآفرینی در کشور نیست.
سندگل و همکاران (۱۴۰۱)	محدودیت‌های کالبدی و زیست‌محیطی کارآفرینی در روستاهای پیرامونی مرز و تالاب بین‌المللی هامون (مورد مطالعه: بخش قرقری، شهرستان هیرمند)	محدودیت‌های کالبدی در ۵۸/۶ درصد از روستاها و محدودیت‌های زیست‌محیطی در ۶۸/۹ درصد از روستاها در سطح شدید یا بسیار شدید می‌باشد. همچنین محدودیت‌های ناشی از وجود دیوار مرزی با میانگین ۰/۴۸۷ و محدودیت دسترسی به منابع آب با میانگین ۰/۳۹۳ به ترتیب بالاترین محدودیت‌های کالبدی و زیست محیطی را در بین محدودیت‌های متنوع در هر بعد به خود اختصاص می‌دهند.
اکبرپور (۱۴۰۲)	مدل‌سازی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان هشتروند)	واگذاری وام‌های بانکی با بهره کم و دوره بازپرداخت بلندمدت، کمک بلاعوض به افراد پیشرو در زمینه فعالیت‌های کارآفرینی و خرید تضمینی محصولات مهم‌ترین راهکار توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی می‌باشد.

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش بر اساس ماهیت از نوع کیفی، بر اساس هدف از نوع کاربردی و بر اساس نحوه گردآوری اطلاعات توصیفی از نوع پیمایشی است. به طوری که با بررسی منابع مختلف، مصاحبه و استفاده از تحلیل محتوای کیفی شاخص‌های پژوهش تدوین گشته و پس از تدوین پرسشنامه در اختیار جامعه آماری قرار داده و داده‌ها به صورت کمی درآمدند. جامعه آماری پژوهش شامل خانوارها روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل می‌باشد. روستاهای نمونه براساس شاخص‌های داشتن جمعیت بالای ۲۰ خانوار و داشتن نهاد مدیریتی شورا / دهیار تعیین شد.

بر اساس آمار موجود (سال ۱۴۰۰) تعداد روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل برابر با ۸۶ روستا است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰)، لذا جهت نمونه‌گیری از روش طبقه‌ای (چند مرحله‌ای) استفاده گردید. در این روش، معیار تعداد خانوار برای تعیین حجم نمونه روستاها مورد توجه قرار گرفت. با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه خانوارها برابر با ۳۶۰ خانوار به دست آمد و پرسشنامه‌ها به نسبت تعداد خانوار و با استفاده از روش تصادفی ساده در بین خانوار روستاهای مورد مطالعه پخش شد (لازم به ذکر است که با توجه به قانون حداقل ۵ پرسشنامه برای هر روستا، تعداد ۹ روستا که تعداد پخش پرسشنامه در سطح آن‌ها کمتر از این تعداد به دست آمده بود به ۵ پرسشنامه ارتقا داده شد).

جدول ۲. پراکنش پرسشنامه‌های خانوار در سطح روستاهای نمونه

ردیف	اسامی جمعیت	جمعیت	خانوار	تعداد پرسشنامه	درصد
۱	آق قلعه	۷۳	۲۰	۵	۱/۳۹
۲	کل تپه	۷۲	۲۱	۵	۱/۳۹
۳	زردآلو	۸۷	۲۹	۵	۱/۳۹
۴	تازه کند رضاآباد	۱۷۶	۴۳	۵	۱/۳۹
۵	الماس	۱۳۵	۴۴	۵	۱/۳۹
۶	اردی	۱۶۳	۵۰	۵	۱/۳۹
۷	حسنعلی کندی	۱۸۰	۵۱	۵	۱/۳۹
۸	گلی	۱۶۴	۵۳	۵	۱/۳۹
۹	اروانق	۱۸۵	۵۵	۵	۱/۳۹
۱۰	خواجه بلاغی	۲۲۵	۷۶	۵	۱/۳۹

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۴، ۱۶۵-۱۸۲، تابستان ۱۴۰۵

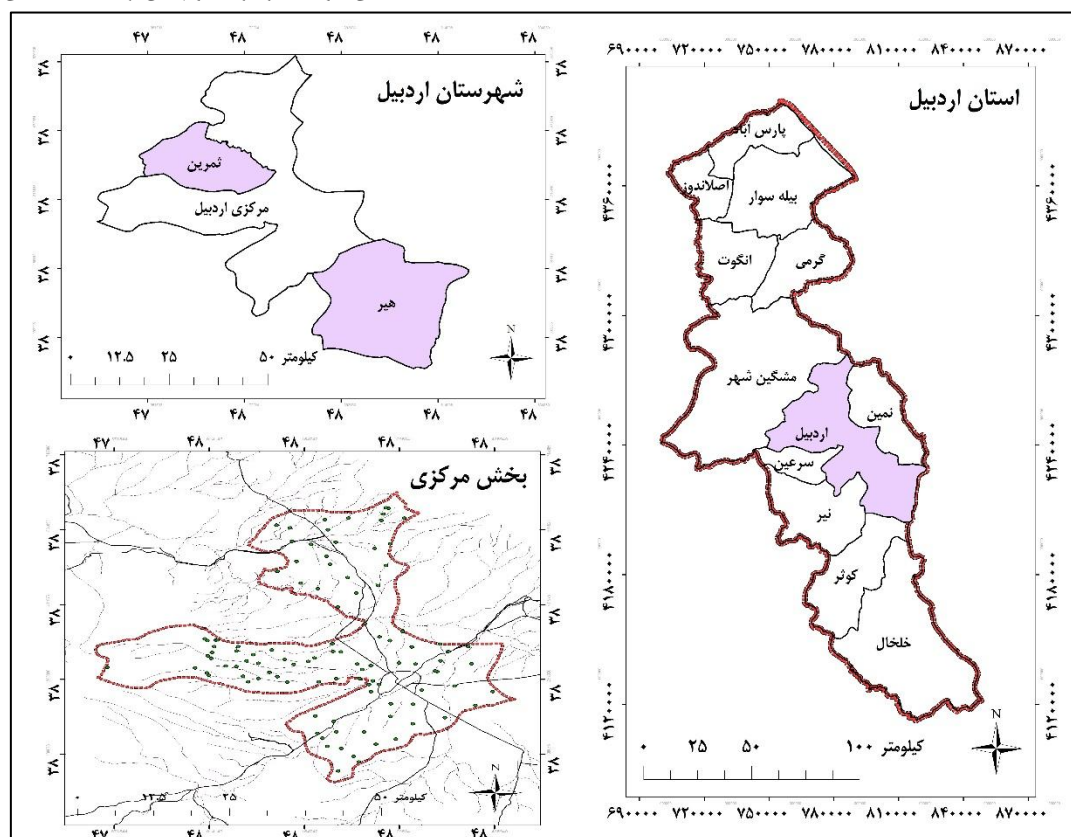
ردیف	اسامی جمعیت	جمعیت	خانوار	تعداد پرسشنامه	درصد
۱۱	شهریور	۲۲۹	۹۴	۶	۱/۶۷
۱۲	جمادی	۳۲۸	۹۵	۶	۱/۶۷
۱۳	پیر آقیر	۳۱۵	۹۷	۶	۱/۶۷
۱۴	ینگجه	۳۷۹	۱۰۷	۷	۱/۹۴
۱۵	بنفشه درق	۳۶۰	۱۰۸	۷	۱/۹۴
۱۶	آقچه کندی	۴۳۴	۱۲۶	۸	۲/۲۲
۱۷	قلعه جوق	۹۷۵	۲۱۳	۱۳	۳/۶۱
۱۸	وکیل آباد	۸۶۸	۲۳۸	۱۵	۴/۱۷
۱۹	خشکه رود	۸۹۱	۲۳۸	۱۵	۴/۱۷
۲۰	سامیان	۸۹۱	۲۵۵	۱۶	۴/۴۴
۲۱	قره‌تپه	۸۳۳	۲۵۶	۱۶	۴/۴۴
۲۲	حمل آباد	۱۰۶۹	۲۶۵	۱۶	۴/۴۴
۲۳	گرجان	۸۷۶	۲۶۸	۱۷	۴/۴۴
۲۴	عموقین	۱۴۰۰	۳۸۷	۲۴	۴/۴۴
۲۵	کرکرک	۱۳۴۶	۴۰۹	۲۵	۴/۴۴
۲۶	حکیم قشلاقی	۱۵۷۱	۴۱۰	۲۵	۶/۶۷
۲۷	آقبلاغ آقاجان خان	۱۳۰۵	۴۱۲	۲۵	۶/۱۱
۲۸	انزاب علیا	۱۶۵۹	۵۰۲	۳۱	۷/۵۰
۲۹	خیارک	۳۲۸۷	۸۸۶	۵۵	۱۲/۷۸
	جمع	۲۰۴۷۶	۵۸۰۸	۳۶۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

جهت گردآوری داده از روش پرسشنامه استفاده گردید. پرسشنامه مورد نظر از دو قسمت تشکیل شده است که بخش اول آن مربوط به عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی روستایی می‌باشد که دارای ۲۷ گویه و بخش دوم پرسشنامه مربوط به عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی روستایی می‌باشد که دارای ۳۷ گویه می‌باشد. همچنین برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون معادلات ساختاری در نرم‌افزار لیزرل استفاده گردید.

معرفی محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه پژوهش شهرستان اردبیل می‌باشد. این شهرستان یکی از ۴۳ شهرستان استان اردبیل است که بین مدار ۴۷ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۵۵ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۴۵ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۲ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. این شهرستان از طرف شمال به شهرستان‌های نمین و مشگین شهر، از جنوب به شهرستان نیر و از غرب به شهرستان سرعین محدود می‌شود. شهرستان اردبیل در میان کوه‌های باغرو (تالش) و سبلان قرار گرفته و بر اساس آخرین تقسیمات کشوری دارای ۳ بخش به نام‌های مرکزی، ثمرین و هیر می‌باشد. بخش مرکزی این شهرستان از ۵ دهستان به نام‌های بالغلو، ارشق شرقی، سردابه، شرقی و کلخوران تشکیل شده است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

در این بخش ضمن اشاره به یافته‌های توصیفی، جهت تحلیل عوامل بازدارنده و پیش‌برنده توسعه کار آفرینی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل از روش معادلات ساختاری در نرم افزار لیزرل استفاده شده است که در ادامه به شرح نتایج پرداخته می‌شود.

ویژگی‌های افراد مورد مطالعه

طبق نتایج به دست آمده از پرسشنامه ۷۹ درصد پاسخگویان مرد و ۲۱ درصد زن می‌باشد. بیشتر پاسخگویان (۷۷/۵۰ درصد) از نظر وضعیت تأهل، متأهل می‌باشند. از نظر نوع شغل نیز دامداری و کشاورزی (۳۲/۵۰ درصد) بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است و بیشتر پاسخگویان (۳۱/۳۹ درصد) سطح تحصیلات خود را در حد دیپلم اظهار کرده‌اند (جدول ۳).

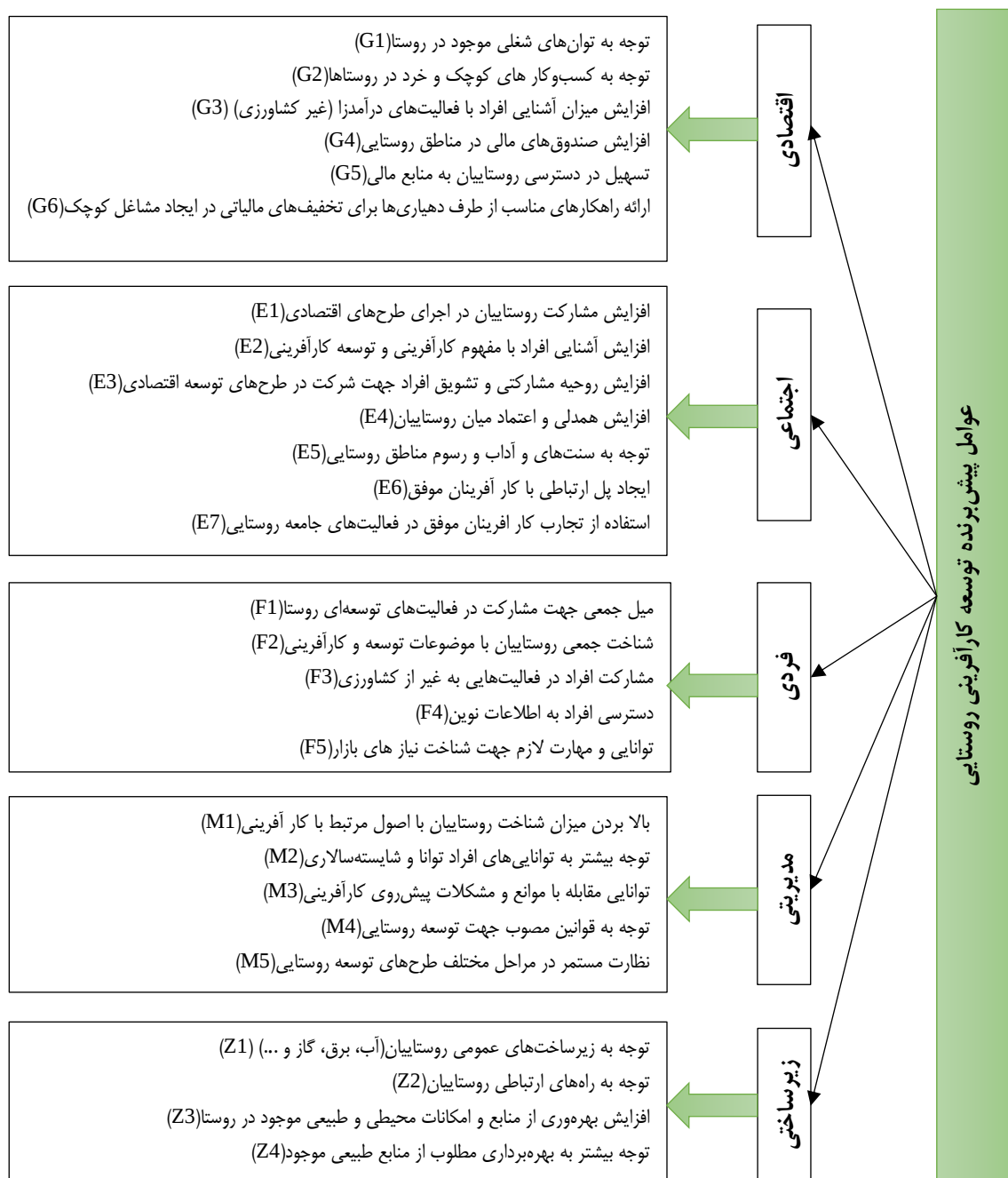
جدول ۳. یافته‌های توصیفی پژوهش

جنسیت	فراوانی	درصد	وضعیت تاهل	فراوانی	درصد
مرد	۲۸۶	۷۹/۴۴	متأهل	۲۷۹	۷۷/۵۰
زن	۷۴	۲۰/۵۵	مجرد	۶۵	۱۸/۰۵
تحصیلات	فراوانی	درصد	مطلقه یا متارکه	۱۶	۴/۴۴
بی سواد	۸	۲/۲۲	شغل	فراوانی	درصد
زیر دیپلم	۹۹	۲۷/۵۰	دامداری و کشاورزی	۱۱۷	۳۲/۵۰
دیپلم	۱۱۳	۳۱/۳۹	کارگری	۷۵	۲۰/۸۳
فوق دیپلم	۵۰	۱۳/۸۹	آزاد	۸۸	۲۴/۴۴
لیسانس	۵۶	۱۵/۵۶	دولتی	۴۹	۱۳/۶۱
فوق لیسانس و بالاتر	۳۴	۹/۴۴	بازنشسته	۳۱	۸/۶۱

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی روستایی

براساس تحلیل محتوای کیفی داده‌های گردآوری شده از طریق بررسی منابع موجود و مصاحبه‌ها، مفاهیم کلیدی از متن یادداشت‌ها و مصاحبه‌ها استخراج و طی انجام کدگذاری باز ۲۷ عامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه شناسایی شدند. در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم با همدیگر مقایسه و با ادغام مفاهیمی که خصوصیت یکسانی داشتند، پنج گروه اصلی از عوامل پیش‌برنده شامل عامل اقتصادی، اجتماعی، فردی، مدیریتی و زیرساختی و محیطی شناسایی گردید. براساس نتایج به دست آمده از تحلیل محتوای کیفی بررسی‌ها و منابع مختلف درباره توسعه کارآفرینی روستایی، چارچوب عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی روستایی در پژوهش حاضر به صورت شکل (۲) طراحی گردید.

شکل ۲. چارچوب عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی روستایی

شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده ... / ایمانی و همکاران

برای تأیید مدل به دست آمده از بخش اول پژوهش و بررسی برازش الگوی اندازه‌گیری مربوط به عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل، از آزمون تحلیل عاملی تأییدی نوع دوم بهره گرفته شده است. جهت ارزیابی مدل تحلیل عاملی، از شاخص‌های برازندگی ذکر شده در جدول (۴) استفاده شده است. بر اساس نتایج بدست آمده مقدار مربع کای برابر با $490/64$ با درجه آزادی 242 می‌باشد که در سطح خطای $2/02$ که نشان دهنده برازش قابل قبول مدل است. نتایج تحقیقات به دست آمده از کوواریانس و واریانس ($RMR=0/09, SRMR=0/066$) نشان دهنده این است که واریانس و کوواریانس خطا به نحو خوبی کنترل شده و شاخص GFI نشان دهنده مقدار نسبی واریانس‌ها و کوواریانس‌هایی است که توسط مدل تبیین می‌شوند. مقدار بدست آمده برای این شاخص ($GFI=0/83$) تأییدکننده نتایج مربع کای است. نتایج شاخص‌های بررسی الگوهای جایگزین بیانگر این است که مقادیر شاخص‌ها برای نمونه بیشتر از $0/9$ محاسبه شده که مقدار قابل قبولی می‌باشد. مقدار شاخص RMSEA برای مدل‌های با برازش مطلوب $0/08$ و کمتر می‌باشد که مقدار این شاخص برای مدل پیش‌برنده توسعه کار آفرینی روستایی در منطقه مورد مطالعه برابر $0/073$ بدست آمده که حاکی از برازش نسبتاً مناسب مدل است. در مجموع، مدل از معیارهای برازش کلی قابل قبولی برخوردار است. بدین معنی که داده‌های میدانی جمع آوری شده تأیید کننده عوامل پیش‌برنده در مرحله کیفی پژوهش هستند.

جدول ۴. بررسی برازش الگوی اندازه‌گیری مربوط به عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی روستایی

شاخص‌های برازش مدل	حد مطلوب	گزارش شده
مقدار کای اسکویر (X^2)	-	$490/64$
درجه آزادی (df)	-	$242/11$
نسبت کای اسکویر به درجه آزادی (x^2/df)	≤ 3	$2/02$
ریشه میانگین توان دوم خطای تقریب (RMSEA)	$\leq 0/08$	$0/073$
مجذور مقادیر باقیمانده (RMR)	$RBMR \leq 0/05$	$0/090$
شاخص برازندگی (GFI)	$SRBMR \leq 0/05$	$0/066$
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	$0/80 \leq GFI$	$0/83$
شاخص برازش نرم شده (NFI)	$0/90 \leq CFI$	$0/90$
شاخص برازش نرم نشده (NNFI)	$0/90 \leq NFI$	$0/91$
شاخص برازندگی فزاینده (IFI)	$0/90 \leq NNFI$	$0/93$
مجذور مقادیر باقیمانده استاندارد شده (SRMR)	$SRBMR \leq 0/05$	$0/066$

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

بررسی اعتبار نمونه اندازه‌گیری با کمک بارهای عاملی، آزمون T و میانگین واریانس به دست آمده (AVE) و اعتماد نمونه اندازه‌گیری، توسط ضریب اعتماد ترکیبی (CR) می‌باشد. لذا مقدار بارهای عاملی مساوی و یا بیشتر از $0/4$ ، آزمون t بیشتر از $1/96$ باشد، AVE بیشتر از $0/5$ و اعتماد ترکیبی بیشتر از $0/7$ باشد، میزان اعتبار و اعتماد بخش مناسب است. نتایج صورت گرفته نشان دهنده این است که نشانگرها استاندارد بوده و بیشتر از $0/4$ و مقدار آزمون t بیشتر از $1/96$ است. پس رابطه معنی‌داری بین نشانگرها و عامل‌ها وجود دارد و همه نشانگرها از بینش بالایی برای اندازه‌گیری سازه بهره‌مند هستند. شاخص میانگین واریانس به دست آمده برای هر پنج سازه مورد مطالعه بیشتر از $0/5$ است بنابراین، هر نشانگر فقط سازه مربوط به خود را اندازه‌گیری کرده و نشانگرها به درستی در قالب عوامل پیش‌برنده کلیدی طبقه‌بندی شده‌اند. جهت بررسی پایایی مدل اندازه‌گیری از شاخص پایایی ترکیب استفاده شده است. ضریب اعتماد برای هر کدام از سازه‌ها بیشتر از $0/7$ بدست آمده که برداشت گوناگونی از نشانگرها در میان پاسخ‌دهندگان در هنگام پاسخ‌دهی به پرسشنامه وجود داشته و در مجموع، نشانگرها به خوبی توانسته‌اند متغیرهای پنهان را اندازه‌گیری کنند.

طبق تخمین‌های این قسمت بیشترین بار عاملی در میان نشانگرهای بعد اقتصادی به گویه توجه به کسب‌وکارهای کوچک و خرد در روستاها (بار عاملی $0/82$)، در بین نشانگرهای عامل اجتماعی به گویه افزایش مشارکت روستاییان در اجرای طرح‌های اقتصادی (بار عاملی $0/79$)، در بین نشانگرهای عامل فردی به گویه دسترسی افراد به اطلاعات نوین (بار عاملی $0/82$)، در بین نشانگرهای عامل

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۴، ۱۶۵-۱۸۲، تابستان ۱۴۰۵

مدیریتی به گویه نظارت مستمر در مراحل مختلف طرح‌های توسعه روستایی (بار عاملی ۰/۸۷) و در بین نشانگرهای عامل زیرساختی و محیطی به گویه افزایش بهره‌وری از منابع و امکانات محیطی و طبیعی موجود در روستا (بار عاملی ۰/۸۴) اختصاص یافته است. به بیانی دیگر این نشانگرها بالاترین نقش را در تغییرات متغیرهای پنهان (عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی) داشته‌اند. جدول (۵) مدل نهایی تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی روستایی در منطقه مورد مطالعه بر اساس ضرایب استاندارد شده و ضرایب معنی‌داری را نشان می‌دهد.

جدول ۵. رتبه‌بندی عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی روستایی

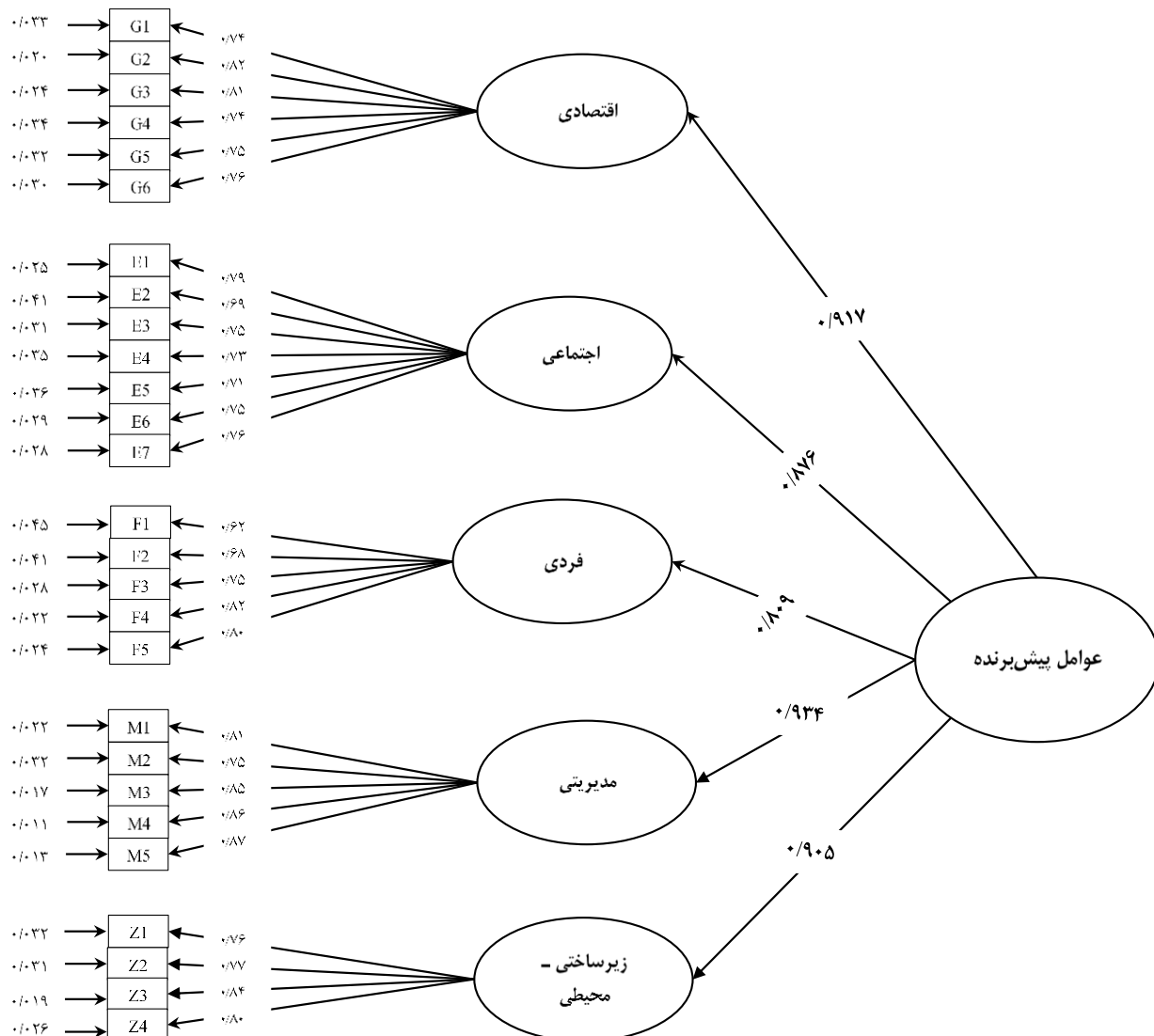
ابعاد	نماگر	بار عاملی استاندارد	خطای استاندارد	آمار T	R ²	CR	AVE
عوامل اقتصادی	G1	۰/۷۴	۰/۰۳۳	۱۳/۵۵	۰/۷۱	۰/۹۱۷	۰/۷۳۶
	G2	۰/۸۲	۰/۰۲۰	۱۴/۳۹	۰/۸۰		
	G3	۰/۸۱	۰/۰۲۴	۱۴/۰۷	۰/۷۹		
	G4	۰/۷۴	۰/۰۳۴	۱۳/۴۹	۰/۶۷		
	G5	۰/۷۵	۰/۰۳۲	۱۳/۵۲	۰/۷۱		
	G6	۰/۷۶	۰/۰۳۰	۱۳/۸۰	۰/۷۴		
عوامل اجتماعی	E1	۰/۷۹	۰/۰۲۵	۱۴/۰۳	۰/۷۳	۰/۸۷۶	۰/۷۱۷
	E2	۰/۶۹	۰/۰۴۱	۱۲/۰۷	۰/۶۷		
	E3	۰/۷۵	۰/۰۳۱	۱۳/۳۲	۰/۷۲		
	E4	۰/۷۳	۰/۰۳۵	۱۳/۵۲	۰/۶۶		
	E5	۰/۷۱	۰/۰۳۶	۱۲/۸۷	۰/۷۹		
	E6	۰/۷۵	۰/۰۲۹	۱۳/۳۳	۰/۷۱		
	E7	۰/۷۶	۰/۰۲۸	۱۳/۳۹	۰/۷۴		
عوامل فردی	F1	۰/۶۲	۰/۰۴۵	۱۲/۳۹	۰/۶۲	۰/۸۰۹	۰/۶۹۴
	F2	۰/۶۸	۰/۰۴۱	۱۲/۸۳	۰/۶۶		
	F3	۰/۷۵	۰/۰۲۸	۱۳/۹۵	۰/۷۱		
	F4	۰/۸۲	۰/۰۲۲	۱۴/۵۲	۰/۷۵		
	F5	۰/۸۰	۰/۰۲۴	۱۴/۴۵	۰/۷۳		
عوامل مدیریتی	M1	۰/۸۱	۰/۰۲۲	۱۴/۳۶	۰/۷۶	۰/۹۳۴	۰/۷۹۰
	M2	۰/۷۵	۰/۰۳۲	۱۳/۷۷	۰/۷۰		
	M3	۰/۸۵	۰/۰۱۷	۱۴/۵۲	۰/۸۲		
	M4	۰/۸۶	۰/۰۱۱	۱۴/۴۰	۰/۸۴		
	M5	۰/۸۷	۰/۰۱۳	۱۴/۲۶	۰/۸۳		
عوامل زیرساختی و محیطی	Z1	۰/۷۶	۰/۰۳۲	۱۳/۵۱	۰/۶۸	۰/۹۰۵	۰/۷۲۳
	Z2	۰/۷۷	۰/۰۳۱	۱۳/۵۳	۰/۶۹		
	Z3	۰/۸۴	۰/۰۱۹	۱۴/۴۹	۰/۷۸		
	Z4	۰/۸۰	۰/۰۲۶	۱۴/۰۴	۰/۷۴		

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

شکل (۳) مقادیر محاسبه شده قسمت آزمون ساختاری مدل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی روستایی را نشان می‌دهد. براساس مقادیر آماره t ارتباط بین متغیرهای پنهان درونی و بیرونی نمونه رابطه معنی‌داری وجود دارد. در این قسمت با توجه به مقادیر ضرایب اثر می‌توان به رتبه‌بندی و تعیین سهم هر یک از عوامل پیش‌برنده در مدل تحقیق به طور مجزا پرداخت. براساس نتایج بدست آمده، عامل

شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده ... ایمانی و همکاران

مدیریتی با ضریب اثر ۰/۹۳۴، عامل اقتصادی با ضریب اثر ۰/۹۱۷، عامل زیرساختی و محیطی با ضریب اثر ۰/۹۰۵، عامل اجتماعی با ضریب اثر ۰/۸۷۶ و عامل فردی با ضریب اثر ۰/۸۰۹ به ترتیب عوامل مهم پیش‌برنده توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل می‌باشند.

Chi-Square = 490/64

df = 242/18

P-Value = 0/000

RMSEA = 0/073

شکل ۳. مدل تحلیلی عاملی مرتبه دوم عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی براساس بارهای عاملی استاندارد شده

عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی روستایی

براساس تحلیل محتوای کیفی داده‌های گردآوری شده از طریق بررسی منابع موجود و مصاحبه‌ها، مفاهیم کلیدی از متن یادداشت‌ها استخراج و طی انجام کدگذاری باز ۳۷ عامل بازدارنده توسعه کارآفرینی روستایی شناسایی گردید. در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم با همدیگر مقایسه و با ادغام مفاهیمی که خصوصیات یکسانی را دارا هستند، ۶ گروه اصلی از موانع شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی، زیرساختی - محیطی، فناوری و منابع انسانی شناسایی شدند. براساس نتایج به دست آمده از تحلیل محتوای کیفی بررسی‌ها و منابع مختلف درباره توسعه کارآفرینی روستایی، چارچوب عوامل بازدارنده در توسعه کارآفرینی روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل به صورت شکل (۴) طراحی گردید.

شکل ۴. چارچوب عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی روستایی

شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده ... ایمانی و همکاران

به‌منظور تأیید مدل و بررسی برازش الگوی اندازه‌گیری مربوط عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی روستایی، از آزمون تحلیل عاملی تأییدی نوع دوم بهره گرفته شد. جهت ارزیابی مدل تحلیل عاملی، از شاخص‌های برازندگی ذکر شده در جدول (۶) استفاده شده است. که نتایج نشان از برازش مناسب مدل می‌باشد.

جدول ۶. انطباق نمونه محاسبه شده با شاخص‌های برازندگی (عوامل بازدارنده)

شاخص‌های برازش مدل	حد مطلوب	گزارش شده
مقدار کای اسکور (X^2)	-	۸۷۲/۶۲
درجه آزادی (df)	-	۳۵۶/۱۷
نسبت کای اسکور به درجه آزادی (X^2/df)	≤ 3	۲/۴۵
ریشه میانگین توان دوم خطای تقریب (RMSEA)	$RMSEA \leq 0/08$	۰/۰۷۱
مجذور مقادیر باقیمانده (RMR)	$RMR \leq 0/05$	۰/۰۳
مجذور مقادیر باقیمانده استاندارد شده (SRMR)	$SRMR \leq 0/05$	۰/۰۴
شاخص برازندگی (GFI)	$0/80 \leq GFI$	۰/۸۹
شاخص برازش تطبیقی (CFI)	$0/90 \leq CFI$	۰/۹۰
شاخص برازش نرم شده (NFI)	$0/90 \leq NFI$	۰/۹۱
شاخص برازش نرم نشده (NNFI)	$0/90 \leq NNFI$	۰/۹۳
شاخص برازندگی فزاینده (IFI)	$0/90 \leq IFI$	۰/۹۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

طبق نتایج به دست آمده، بیشترین بار عاملی در میان نشانگرهای بعد اقتصادی به گویه پایین بودن منابع مالی اختصاصی برای توسعه کارآفرینی (بار عاملی ۰/۸۶)، در بین نشانگرهای عامل اجتماعی به گویه ریسک‌پذیری پایین روستاییان جهت پذیرش فعالیت‌های اقتصادی جدید (بار عاملی ۰/۷۹)، در بین نشانگرهای عامل مدیریتی به گویه عدم وجود استراتژی کار آفرینی در منطقه (بار عاملی ۰/۸۰)، در بین نشانگرهای عامل زیرساختی و محیطی به گویه عدم توجه و استفاده نامطلوب از توان‌های طبیعی موجود در روستا (بار عاملی ۰/۷۶)، در بین نشانگرهای عامل فناوری به گویه عدم وجود دانش ابزار و فناوری تولید (بار عاملی ۰/۷۶)، و در بین نشانگرهای عامل نیروی انسانی به گویه عدم وجود یا کم بودن تعداد افراد کارآفرین در منطقه (بار عاملی ۰/۸۶) اختصاص یافته است. به بیانی دیگر این نشانگرها بالاترین نقش را در تغییرات متغیرهای پنهان (عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی) داشته‌اند. جدول (۷) مدلی نهایی تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی روستایی در منطقه مورد مطالعه بر اساس ضرایب استاندارد شده و ضرایب معنی‌داری را نشان می‌دهد.

جدول ۷. رتبه‌بندی عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی روستایی

ابعاد	نماگر	بار عاملی استاندارد	خطای استاندارد	آمار T	R ²	AVE	CR
اقتصادی	G1	۰/۷۴	۰/۰۳۱	۱۳/۲۹	۰/۷۱	۰/۹۱۲	۰/۷۵۹
	G2	۰/۷۰	۰/۰۴۱	۱۲/۰۹	۰/۶۸		
	G3	۰/۷۵	۰/۰۲۸	۱۳/۳۷	۰/۷۴		
	G4	۰/۸۵	۰/۰۱۱	۱۴/۳۷	۰/۸۳		
	G5	۰/۸۰	۰/۰۱۸	۱۴/۰۸	۰/۷۷		
	G6	۰/۷۵	۰/۰۲۹	۱۳/۳۱	۰/۷۲		
	G7	۰/۸۶	۰/۰۱۳	۱۴/۲۵	۰/۸۳		
	G8	۰/۷۸	۰/۰۲۴	۱۳/۸۴	۰/۷۶		
	G9	۰/۷۱	۰/۰۳۶	۱۲/۸۷	۰/۷۹		
اجتماعی	E1	۷۴	۰/۰۲۷	۱۳/۸۲	۰/۷۳	۰/۸۶۷	۰/۶۸۹
	E2	۰/۷۳	۰/۰۳۲	۱۳/۳۳	۰/۷۱		
	E3	۰/۸۳	۰/۰۱۶	۱۴/۲۰	۰/۷۹		
	E4	۰/۶۶	۰/۰۴۴	۱۲/۰۳	۰/۶۴		

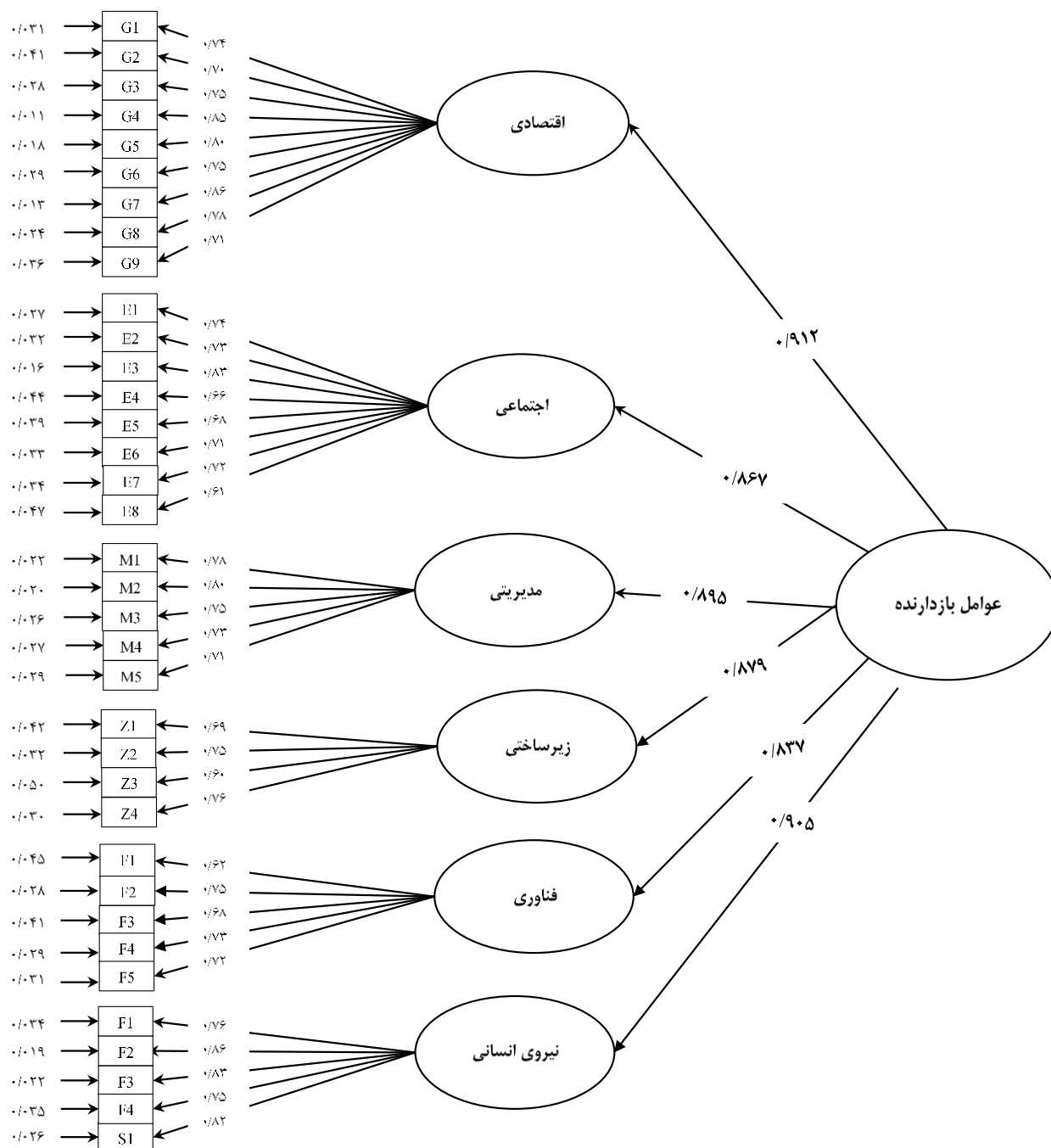
پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۴، ۱۶۵-۱۸۲، تابستان ۱۴۰۵

ابعاد	نماگر	بار عاملی استاندارد	خطای استاندارد	آمار T	R ²	AVE	CR
	E5	۰/۶۸	۰/۰۳۹	۱۲/۸۲	۰/۷۴	۰/۸۹۵	۰/۷۰۲
	E6	۰/۷۱	۰/۰۳۳	۱۳/۲۹	۰/۶۶		
	E7	۰/۷۲	۰/۰۳۴	۱۳/۲۷	۰/۶۴		
	E8	۰/۶۱	۰/۰۴۷	۱۲/۰۰	۰/۶۰		
مدیریتی	M1	۰/۷۸	۰/۰۲۲	۱۴/۴۳	۰/۷۲	۰/۸۹۵	۰/۷۰۲
	M2	۰/۸۰	۰/۰۲۰	۱۴/۴۸	۰/۷۵		
	M3	۰/۷۵	۰/۰۲۶	۱۳/۹۱	۰/۷۰		
	M4	۰/۷۳	۰/۰۲۷	۱۳/۰۰	۰/۶۷		
	M5	۰/۷۱	۰/۰۲۹	۱۲/۹۸	۰/۶۶		
زیرساختی - محیطی	Z1	۰/۶۹	۰/۰۴۲	۱۲/۸۳	۰/۶۸	۰/۸۷۹	۰/۶۹۰
	Z2	۰/۷۵	۰/۰۳۲	۱۳/۵۲	۰/۷۱		
	Z3	۰/۶۰	۰/۰۵۰	۱۲/۰۲	۰/۶۳		
	Z4	۰/۷۶	۰/۰۳۰	۱۳/۸۰	۰/۷۴		
فناوری	F1	۰/۶۲	۰/۰۴۵	۱۲/۳۹	۰/۶۲	۰/۸۳۷	۰/۶۷۴
	F2	۰/۷۵	۰/۰۲۸	۱۳/۹۵	۰/۷۱		
	F3	۰/۶۸	۰/۰۴۱	۱۲/۸۳	۰/۶۶		
	F4	۰/۷۳	۰/۰۲۹	۱۳/۰۲	۰/۷۰		
	F5	۰/۷۲	۰/۰۳۱	۱۳/۰۰	۰/۶۸		
نیروی انسانی	N1	۰/۷۶	۰/۰۳۴	۱۳/۴۹	۰/۶۷	۰/۹۰۵	۰/۷۲۲
	N2	۰/۸۶	۰/۰۱۹	۱۴/۴۹	۰/۷۸		
	N3	۰/۸۳	۰/۰۲۲	۱۴/۳۶	۰/۷۶		
	N4	۰/۷۵	۰/۰۳۵	۱۳/۵۲	۰/۶۶		
	N5	۰/۸۲	۰/۰۲۶	۱۴/۰۴	۰/۷۴		

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

شکل (۵) مقادیر محاسبه شده قسمت آزمون ساختاری مدل بازدارنده توسعه کارآفرینی روستایی را نشان می‌دهد. براساس مقادیر آماره t ارتباط بین متغیرهای پنهان درونی و بیرونی نمونه رابطه معنی‌داری وجود دارد. در این قسمت با توجه به مقادیر ضرایب اثر می‌توان به رتبه‌بندی و تعیین سهم هر یک از عوامل در مدل تحقیق به طور مجزا پرداخت. براساس نتایج بدست آمده، عامل اقتصادی با ضریب اثر ۰/۹۱۲، عامل نیروی انسانی با ضریب اثر ۰/۹۰۵ و عامل مدیریتی با ضریب اثر ۰/۸۹۵ به ترتیب سه عوامل مهم بازدارنده توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل می‌باشند.

شناسایی عوامل بازدارنده و پیش‌برنده ... ایمانی و همکاران

Chi-Square=872/62

df= 356/17

P-Value=0/000

RMSEA= 0/071

شکل ۵. مدل تحلیلی عاملی مرتبه دوم عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی براساس بارهای عاملی استاندارد شده

نتیجه‌گیری

توسعه کارآفرینی و به خصوص کارآفرینی روستایی یکی از مباحث مهم در برنامه‌ریزی روستایی است. با این کار می‌توان یک راه‌حل مناسب جهت برقراری یک روند مطلوب برای توسعه اقتصادی و افزایش قدرت زندگی افراد در مناطق روستایی با امکانات موجود و شرایط حاکم در آن، راه‌حلی برای جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرها پیدا کرد. همچنین اختلاف شدید مزایای اقتصادی، اجتماعی شهر و روستا را که در حال حاضر رو به افزایش است، کاهش داد. کارآفرینی روستایی می‌تواند فراتر از حوزه نفوذ ناحیه‌ای بوده و باعث شکل‌گیری و انتقال تولید، درآمد، اشتغال و ثروت و جریان فضایی شامل جریان مردم، کالاها، پول، فناوری و مواد زائد خواهد شد. در همین راستا نادیده گرفتن کارآفرینی به عنوان راهبردی جهت توسعه منجر به ناکارایی و باعث نابرابری می‌گردد. به عبارتی دیگر لازمه

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۴، ۱۶۵-۱۸۲، تابستان ۱۴۰۵

تحقق توسعه روستایی توجه به موضوع کارآفرینی به عنوان رویکردی کارآمد در جهت توسعه روستایی می‌باشد. با این ضرورت در پژوهش حاضر به بررسی و تحلیل عوامل پیش‌برنده و بازدارنده توسعه کارآفرینی در روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل پرداخته شد. طبق تجزیه و تحلیل‌های صورت گرفته نتایج پژوهش نشان داد:

عامل مدیریتی با ضریب اثر ۰/۹۳۴، عامل اقتصادی با ضریب اثر ۰/۹۱۷، عامل زیرساختی و محیطی با ضریب اثر ۰/۹۰۵، عامل اجتماعی با ضریب اثر ۰/۸۷۶ و عامل فردی با ضریب اثر ۰/۸۰۹ به ترتیب عوامل مهم پیش‌برنده توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل می‌باشند. طبق تخمین‌های این قسمت بیشترین بار عاملی در میان نشانگرهای بعد اقتصادی به گویه توجه به کسب و کارهای کوچک و خرد در روستاها (بار عاملی ۰/۸۲)، در بین نشانگرهای عامل اجتماعی به گویه افزایش مشارکت روستاییان در اجرای طرح‌های اقتصادی (بار عاملی ۰/۷۹)، در بین نشانگرهای عامل فردی به گویه دسترسی افراد به اطلاعات نوین (بار عاملی ۰/۸۲)، در بین نشانگرهای عامل مدیریتی به گویه نظارت مستمر در مراحل مختلف طرح‌های توسعه روستایی (بار عاملی ۰/۸۷) و در بین نشانگرهای عامل زیرساختی و محیطی به گویه افزایش بهره‌وری از منابع و امکانات محیطی و طبیعی موجود در روستا (بار عاملی ۰/۸۴) اختصاص یافته است. به بیانی دیگر این نشانگرها بالاترین نقش را در تغییرات متغیرهای پنهان (عوامل پیش‌برنده توسعه کارآفرینی) داشته‌اند. که این نتایج به دست آمده با نتایج پژوهش‌های آیدان و همکاران (۲۰۲۰)، آذرنیو و همکاران (۱۴۰۲)، قاسمی و کلانتری (۱۴۰۰) و سرتیپی پور و همکاران (۱۳۹۸) در یک راستا می‌باشد. همچنین عامل اقتصادی با ضریب اثر ۰/۹۱۲، عامل نیروی انسانی با ضریب اثر ۰/۹۰۵ و عامل مدیریتی با ضریب اثر ۰/۸۹۵ به ترتیب سه عوامل مهم بازدارنده توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل می‌باشند. در رابطه با عوامل بازدارنده، بیشترین بار عاملی در میان نشانگرهای بعد اقتصادی به گویه پایین بودن منابع مالی اختصاصی برای توسعه کارآفرینی (بار عاملی ۰/۸۶)، در بین نشانگرهای عامل اجتماعی به گویه ریسک‌پذیری پایین روستاییان جهت پذیرش فعالیت‌های اقتصادی جدید (بار عاملی ۰/۷۹)، در بین نشانگرهای عامل مدیریتی به گویه عدم وجود استراتژی کارآفرینی در منطقه (بار عاملی ۰/۸۰)، در بین نشانگرهای عامل زیرساختی و محیطی به گویه عدم توجه و استفاده نامطلوب از توان‌های طبیعی موجود در روستا (بار عاملی ۰/۷۶)، در بین نشانگرهای عامل فناوری به گویه عدم وجود دانش ابزار و فناوری تولید (بار عاملی ۰/۷۶)، و در بین نشانگرهای عامل نیروی انسانی به گویه عدم وجود یا کم بودن تعداد افراد کارآفرین در منطقه (بار عاملی ۰/۸۶) اختصاص یافته است. به بیانی دیگر این نشانگرها بالاترین نقش را در تغییرات متغیرهای پنهان (عوامل بازدارنده توسعه کارآفرینی) داشته‌اند. که با نتایج پژوهش‌های وصالی آذر شریانی و فرجی ملایی (۱۳۹۶)، قاسمی و کلانتری (۱۴۰۰) و گان و همکاران (۲۰۱۷) همسو می‌باشد.

در ادامه متناسب با یافته‌های پژوهش جهت توسعه کارآفرینی روستایی، پیشنهاداتی بدین قرار ارائه می‌شود:

- تقویت قابلیت‌های بخش مرکزی شهرستان اردبیل برای مطلوبیت کارکردهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اداری و خدماتی به منظور سرویس‌دهی پیوسته و منظم به روستاهای اطراف خود.

- ارائه تسهیلات مالی برای افزایش توان اقتصادی روستاییان در کنار آن از کمتر کردن روندهای اداری طولانی و دست و پا گیر جهت دسترسی به این تسهیلات.

- برگزاری مستمر و منظم کلاس‌های آموزشی جهت آشنایی افراد با موضوعات تأثیرگذار در توسعه روستایی به‌خصوص کارآفرینی.

- برگزاری کلاس‌های آموزشی انگیزشی در جهت افزایش ریسک‌پذیری و افزایش اعتماد به نفس روستاییان به‌خصوص نسل جوان.

- توجه بیش از پیش به زیرساخت اصلی روستاها و به‌خصوص راه‌های ارتباطی که متأسفانه کیفیت مناسبی ندارند.

- توجه به زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات (اینترنت) و همچنین آموزش لازم جهت استفاده درست از آن برای اهداف اقتصادی و آشنایی با علوم و فنون مدرن در فعالیت اقتصادی مورد نظر.

حامی مالی

هیچ پشتیبانی مالی وجود ندارد.

سه‌م نویسندگان در پژوهش

نویسندگان به طور مساوی در این مقاله مشارکت داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام کردند هیچ تضاد منافی وجود ندارد.

تقدیر و تشکر

از همه ساکنان روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل به‌خصوص عزیزانی که به عنوان نمونه آماری ما را یاری کردند، نهایت تشکر و قدردانی را داریم.

منابع

- احمدی، منیژه؛ عینالی، جمشید؛ و شاهسون، سعید. (۱۴۰۳). تحلیل اثرات کارآفرینی گردشگری بر بازساخت فضاهای روستایی (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های روستایی شهرستان آوج، استان قزوین)، پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۵(۱۸)، ۸۰-۹۴.
- اشراقی سامانی، رویا؛ کریمی، طیب؛ واحدی، مرجان؛ و صیده، طیب. (۱۳۹۵). چالش‌های کارآفرینی روستایی در استان ایلام، راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، ۳(۵)، صص ۵۷-۶۳.
- اکبرپور، محمد. (۱۴۰۲). مدل‌سازی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان هشتروند). آموزش و مدیریت کارآفرینی، ۲(۳)، صص ۱-۱۸.
- ایمانی، بهرام؛ ناصری‌منش، علی؛ و آرامی، ابراهیم. (۱۳۹۷). ارزیابی اثرگذاری شاخص‌ها و زمینه‌های مساعد کارآفرینی روستایی در توسعه بهینه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان اردبیل)، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی (چشم‌انداز جغرافیایی)، ۱۳(۴۵)، صص ۱۰۴۳-۱۰۵۵.
- بخشی جوزم، عذرا؛ و نصراللهی، زهرا. (۱۴۰۱). تأثیر نوآوری و کارآفرینی بر توسعه پایدار، تحلیل‌های اقتصادی توسعه ایران، ۸(۲)، صص ۲۳۱-۲۵۶.
- برندک، فرهاد؛ و حسینی، سیدعلی. (۱۴۰۱). توسعه و ابعاد مختلف آن در استان اردبیل، آمایش محیط، ۱۲(۵۸)، صص ۴۳-۵۸.
- خداپناه، بهمن؛ مرادی، محمدعلی؛ پدش، حمید؛ و سخدری، کمال. (۱۴۰۰). شناسایی موانع نهادی توسعه کارآفرینی منطقه‌ای در ایران (رویکردی انتقادی به نظام تاریخی سیاست‌گذاری کارآفرینی)، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۱(۴)، صص ۸۷-۱۱۱.
- دری سده، سولماز؛ و توکلی، مرتضی. (۱۴۰۰). موانع توسعه اقتصاد سبز در کارآفرینی مناطق روستایی استان اصفهان، پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۲(۶)، صص ۲۴-۳۹.
- رحمانی فضلی، عبدالرضا؛ عزیزپور، فرهاد؛ و شامانیان، مریم. (۱۳۹۸). تحلیل ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی در ناحیه روستایی دامغان، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۸(۲۸)، صص ۱۳۳-۱۵۶.
- رستمی، کورش؛ رحمانی، بیژن؛ و منشی‌زاده، رحمت‌الله. (۱۴۰۱). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی نواحی روستایی مورد مطالعه: روستاهای بخش چنار شهرستان ساوجبلاغ، جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۲(۴۶)، صص ۱-۱۷.
- رضایی، راضیه؛ افراسیابی، رویا؛ و حافظیان، مریم. (۱۴۰۰). شناسایی کیفی موانع فرهنگی کارآفرینی، ارزیابی ابعاد فرهنگی و شکست کارآفرینان، رشد فناوری، ۱۷(۶۷)، صص ۶۱-۶۸.
- سندگل، محسن؛ اصغری لقمجانی، صادق؛ فاضل‌نیا، غریب؛ و پیرانی، محمد. (۱۴۰۱). محدودیت‌های کالبدی و زیست‌محیطی کارآفرینی در روستاهای پیرامونی مرز و تالاب بین‌المللی هامون (مورد مطالعه: بخش قرقری، شهرستان هیرمند)، مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۹(۲)، صص ۳۷-۵۸.
- شیخی، داود؛ امیری، محمود؛ و قمری، سمانه. (۱۴۰۲). تحلیل موانع و مشکلات توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی (نمونه موردی: نواحی روستایی شهرستان توپسرکان)، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، ۱۳(۴۸)، صص ۱-۳۸.

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۴، ۱۶۵-۱۸۲، تابستان ۱۴۰۵

شیرزادی لسکوکلایه، سمیه؛ و منظوری، سحر. (۱۳۹۸). بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی با نگاهی بر بهبود کارآفرینی کشاورزی (مطالعه موردی کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته)، راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، ۶(۱۲)، صص ۱۳۹-۱۴۸.

صفری علی‌اکبری، مسعود؛ و صادقی حجت‌الله. (۱۳۹۶). تحلیل عوامل زمینه‌ساز ایجاد و رشد کارآفرینی روستایی مورد: بخش دهدز در شهرستان ایذه، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۶(۲۰)، صص ۹۷-۱۱۸.

صیدی، اسکندر؛ و صادقی، حجت‌الله. (۱۳۹۳). کارآفرینی و برنامه‌ریزی توسعه روستایی، انتشارات شاخص پژوه.

فراهانی، حسین؛ رسولی‌نیا، زکبه؛ و اصدقی سراسکانرود، زهرا. (۱۳۹۳). عوامل اثرگذار بر رشد کارآفرینی در نواحی روستایی مورد: دهستان جابر انصار در شهرستان آبدانان، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳(۹)، صص ۱-۱۶.

قاسمی، امیر؛ و ملک‌پور اصل، بهزاد. (۱۴۰۲). تحلیل الزامات کارآفرینی جهت دستیابی به توسعه‌ی درون‌زای منطقه‌ای (موردپژوهی: استان تهران)، پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۴(۱۳)، صص ۱۰۰-۷۳.

لطفی، حیدر. (۱۳۹۷). نوسازی فرهنگی روستا و شکست سیاست‌های کارآفرینی روستایی در استان ایلام، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۷(۳۵)، صص ۱۰۱-۱۲۲.

محمدی، سعدی، صفیاری، رسول؛ و خسروی، رضا. (۱۳۹۹). تحلیل موانع محیطی مؤثر بر گرایش روستاییان به کسب‌وکارهای خرد کارآفرینانه مطالعه موردی: شهرستان‌های مریوان و سروآباد کردستان، جغرافیا و توسعه، ۱۸(۵۸)، صص ۱۵۴-۱۳۳.

مرکز آمار ایران. (۱۴۰۰). درگاه الکترونیکی مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن.

موسوی، ابوالفضل؛ یارمحمدی توسکی، مریم؛ و مشهدی میغانی، ژیل. (۱۴۰۰). نقش کارآفرینی در توسعه پایدار روستایی شهرستان کمیجان، جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۱(۴۴)، صص ۲۱۱-۲۲۴.

ورکیانی‌پور، نفیسه؛ حسینی، محمدرضا؛ سمیعی، روح‌الله؛ و اشرفی، مجید. (۱۳۹۹). مدل‌سازی کارآفرینی زنان شهری براساس زنجیره ارزش کارآفرینی با رویکرد توسعه پایدار اجتماعی در استان گلستان، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی (علوم جغرافیایی)، ۲۰(۵۸)، صص ۱۳۹-۱۶۱.

Alejandro, L.B., García, J., Galvez-Ruiz, P., Grimaldi-Puyana, M. (2022). Does background matter? Analysis of the influence of sex, socioeconomic status and the existence of an entrepreneurial family member as a precursor to entrepreneurship in university students of Sport Sciences, Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education, 31(2), 2-20.

Dal Bello, U., Marques, C. S., Sacramento, O., & Galvão, A. R. (2022). Entrepreneurial ecosystems and local economy sustainability: institutional actors' views on neo-rural entrepreneurship in low-density Portuguese territories, Management of Environmental Quality: An International Journal, 33(1), 44-63.

Dutta, D. & Khurana, I. (2021). From latent to emergent entrepreneurship in innovation ecosystems: The role of entrepreneurial learning, Technological Forecasting & Social Change, 167(25), 1-12.

Gamede, B. T., & Uleanya, C. (2018). Entrepreneurship: Solution to unemployment and development in rural communities, Journal of Entrepreneurship Education, 21 (3). 1-12.

Hyden, G. (2016). Rural poverty, risk and development, Elgar Publication, Vol 39, pp 124-127.

kaburi, S. (2012). Entrepreneurship challenges in developing economies: A case of Kenyan Economy, international journal of arts and commerce, 1 (4), 264-274.

Lai, Y., & Vonortas, N. S. (2019). Regional entrepreneurial ecosystems in China, Industrial and Corporate Change, 28 (4), 875-897.

Muhammad, N., McElwee, G. and Dana, L. P. (2017). Barriers to the development and progress of entrepreneurship in rural Pakistan, International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research, 23 (2): 279-295.

Polbitsyn, S. N. (2019). Russia's rural entrepreneurial ecosystems, Economy of Region, 1 (1). 298-308.

Sheikh, R. (2015). Tourism entrepreneurship: challenges possibilities in small tourism businesses, bachelor's thesis centria university of applied sciences Degree Programme in Tourism, centria University of applied science Finland.